

Судова практика призначення експертиз адміністративними судами: процесуальні та практичні аспекти

Світлана Іванова

завідувач відділу забезпечення діяльності, Сумський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, викладач кафедри юридичних дисциплін, Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Суми, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6719-9745>

У тезах проаналізовано сучасний стан та особливості призначення судових експертиз у контексті адміністративного судочинства України.

Ключові слова: адміністративний процес; судова експертиза; спеціальні знання; висновок експерта.

Judicial Practice of Appointing Expert Examinations by Administrative Courts: Procedural and Practical Aspects

Svitlana Ivanova

The theses analyze the current state and peculiarities of appointing forensic examinations within the framework of administrative justice in Ukraine.

Keywords: administrative process; forensic examination; specialized knowledge; expert opinion.

Адміністративне судочинство базується на принципі офіційного з'ясування всіх обставин справи (ч. 4 ст. 9 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАСУ) [1], що накладає на суд обов'язок уживати визначених законом заходів, необхідних для з'ясування всіх обставин у справі. Одним із таких заходів є призначення судової експертизи. Як зазначає Р. Куйбіда, судова експертиза є формою застосування науково-технічних досягнень для отримання доказової інформації, яку неможливо отримати іншим шляхом [2].

Ключове питання практики — визначити момент, коли призначення експертизи стає не просто правом, а обов'язком суду.

У Постанові Верховного Суду України (далі — ВСУ) від 21.07.2021 р. у справі № 826/12423/18 висловлено важливу правову позицію: «Суд не може самостійно вирішувати питання, які потребують спеціальних знань. Відмова у призначенні експертизи за наявності обґрунтованих сумнівів у фактичних обставинах справи є порушенням принципу всебічного та повного дослідження доказів» [3].

Також у Постанові ВСУ від 12.05.2022 р. у справі № 520/12022/19 зазначено: «Якщо

для вирішення спору суду необхідно встановити обставини, які не можуть бути з'ясовані без залучення спеціаліста, призначення експертизи є обов'язковим кроком для забезпечення права на справедливий суд».

Ці позиції підтверджують, що ігнорування клопотань сторін про призначення експертизи (особливо у складних технічних або економічних спорах) є прямою підставою для скасування рішення судом апеляційної або касаційної інстанції.

Найбільш дискусійним аспектом у практиці адміністративних судів залишається формулювання запитань для експерта. Ст. 102 КАСУ чітко обмежує сферу експертизи «сферами іншими, ніж право».

Я. Берназюк у своїх дослідженнях указує на типову помилку: намагання сторін за допомогою експерта підмінити правову оцінку суду. ВСУ у Постанові від 14.02.2024 р. у справі № 640/1516/20) чітко зазначив: «Висновок експерта у галузі права не є доказом, а має лише допоміжний (консультативний) характер. Суд не може покладати на експерта обов'язок надання правової оцінки нормам законодавства або встановлення правомірності дій суб'єкта владних повноважень» [4].

Отже, у судовій практиці сформовано жорсткий фільтр: якщо питання стосується тлумачення норми закону або кваліфікації діяння, воно не може бути предметом судової експертизи.

Новелою останніх років стала активізація застосування висновків, підготовлених на замовлення сторін (ст. 104 КАСУ) [1]. Це значно прискорює розгляд справи, але створює ризики заангажованості. Судова практика виробила механізм перевірки таких висновків. Згідно з Постановою ВСУ від 10.10.2023 р. у справі № 320/6543/21: «*Сам факт того, що висновок підготовлений на замовлення сторони, не робить його менш цінним, ніж висновок, призначений судом, за умови, що експерт був попереджений про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок*».

Проте, якщо інша сторона надає свій висновок, суди зазвичай переходять до процедури призначення комісійної експертизи (ст. 110 КАСУ [1]) для подолання протиріч.

Розглянемо окремі види експертиз у судовій практиці.

1. Економічна експертиза у податкових спорах

Це найпоширеніший вид експертизи в КАСУ. Суди призначають її для перевірки реальності операцій, правильності нарахування податків або дослідження первинних документів. Суди керуються Інструкцією № 53/5, де зазначено, що економічна експертиза не може вирішувати питання «законності» операції, а лише її «документальну обґрунтованість» [5].

2. Будівельно-технічна експертиза

Застосовують у спорах з органами архітектурно-будівельного контролю. Судова практика (наприклад, справа Окружного адміністративного суду м. Київ № 826/16017/18) свідчить, що тільки експерт може підтвердити ступінь готовності об'єкта або його відповідність будівельним нормам, що є вирішальним для скасування або підтвердження штрафів Державної інспекції архітектури та містобудування України.

Завершальним етапом є оцінювання висновку. Судова практика свідчить, що висно-

вок експерта не є беззаперечним. У Постанові Пленуму ВАСУ № 4 наголошується, що суд має право відхилити висновок, але зобов'язаний докладно мотивувати це у своєму рішенні [6].

Типовими підставами для відхилення висновку в сучасній практиці є:

- застосування експертом неактуальної редакції нормативних актів;
- відсутність у матеріалах справи доказів, на яких ґрунтується висновок;
- порушення методики проведення експертизи.

Беручи до уваги аналіз судової практики, можна сформулювати такі висновки:

1. *Активність суду.* Активна роль суду полягає в подоланні фактичної нерівності сторін. Оскільки суб'єкт владних повноважень має більше ресурсів, суд має користуватися правом на ініціювання експертизи (ч. 1 ст. 102 КАСУ [1]), щоб усунути сумніви, які виникають через складність технічних аспектів справи, і не допускати винесення рішень на підставі неперевіре-них припущень держорганів.
2. *Якість питань.* Питання експерту мають бути максимально конкретними та виключати правову термінологію («чи законно», «чи правомірно»).
3. *Критична оцінка.* Суд має аналізувати не лише «результат» (висновок), а й методику дослідження, перевіряючи її на відповідність актуальному стану науки.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 18.01.2026).
2. Куйбіда Р. О. Адміністративне судочинство: підручник. Київ, 2023. 512 с.
3. Постанова Верховного Суду України від 21.07.2022 р. у справі № 826/12479/18. Провадж. № К/9901/16598/19. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=105358974&red=1000033642fe73f2f872847a3e824ab587fa55&d=5> (дата звернення: 18.01.2026).

4. Берназюк Я. О. Процесуальні особливості призначення експертизи в адміністративному процесі. *Часопис адміністративного судочинства*. 2024. Вип. 2. С. 45–53.
5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 18.01.2026).
6. Про деякі питання практики призначення судової експертизи : пост. Пленуму Вищого адміністративного суду України від 06.03.2008 р. № 4.